

Knjižica dr. Adolfa Fischhofa.

Marsikteri naših bralcev je morebiti že čul ali v časnikih bral o neki knjižici, ktere naslovje je: „**Avstrija in poročstva njenega obstanka**“ (Oesterreich und die Bürgschaften seines Bestandes) in ktera je hrupa dovolj napravila, ko je prišla na svetlo.

Mi smo to knjižico pazljivo prebrali, in ker res v nji nahajamo mnogo koristnega in tehtnega, hočemo zato tudi našim bralcem o nekih bolj tehničnih besedah zadržati te res imenitne knjižice nekaj povedati.

Kaj dr. Fischhof tako važno piše? — O tem nisem zadnje čase celo nič slišal, posebno pa ne, da bi bil politikar? — Tako bo morebiti marsikteri rekel, ki se malo peča s politiko ali še le samo kaka leta.

Starejšim politikarjem je vendar ta mož že dobro poznan od leta 1848, ker že takrat je bil državni poslanec v prvem državnem zboru in že tedaj se je prav junaški bojeval za pravo svobodo in sicer tako, da je bil zatožen večih političnih hudodelstev, kterih je vendar bil kesnej kot celo nekrivega spoznav.

Fischhof je po rodu Nemec, po veri žid, zdravnik in bogat mož na Dunaju.

Pisatelj dokazuje prav mirno in odkrito, da stoji Avstrija na zlo slabih nogah, in da jo more rešiti samo federalistična ustava na podlagi ravnopravnosti vseh narodov. Za izgled je postavil pisatelj Švajco, in pravi, če se bode Avstrija tako uravnala kakor je Švajca, potem bode v nji mir in napredek. Avstrija, pravi, ima zato nesrečo s svojimi ustavnimi poskušnjami, ker si za svojo ustavo jemlje izgled in svojo ustavo ponareja po takih državah, kjer le en narod živi, ali vsaj en narod zlo prevaguje. Nobena velikih narodnosti v Avstriji sama ne more obstanka državi zagotoviti, vsaka pa lahko državo v nevarnost postavi. Zato mora imeti Avstrija naravno idejo, pravičnost vsem narodnostim, kakor Švajca, o kateri pravi: „Ta mala sosedna država ima v ozkem okviru ravno take razmere, kakor so naše. Švajca je republikanska Avstrija v mali podobi.“

Te in enake besede so udarile kot strela iz jasnega neba med avstrijske nemškutarje; pošteti Nemci so jo vendar slišali z veseljem in mu potrdujejo v vsem. Kakor so tedaj vsi federalistični časniki pozdravili z veseljem to že dolgo zaželeno knjižico, ravno tako hudo so jo — kolikor je namreč bilo mogoče — napadli nemškutarski in židovski časniki in so Fischhofove nasvete imenovali „senjarije“ in so rekli, da „to vse nič ni!“

Dr. Fischhof rojen Nemec, povzdigne Nemce čez vse, pravi pa jim tudi naravnost: „vi ste grešili, vi ste s svojim gospodstvom čez vse druge narode krivi nesreče Avstrije.“ Vsak dober avstrijski državljani, ki ima še srce za pravico, bodi si Nemec, Lah ali Slavjan, se mora veseliti nasvetov izrečenih v knjižici, ker vsakemu sežejo do srea.

Dr. Fischhof začena s tem, da najprej pregleda vse avstrijske narode, da potem more soditi, ali se narodi dajo vrstiti v jedno celoto Avstrije, on naveda vzroke, zaradi kterih je tako zlo propala, in pomočke, po kterih se sopeset more okrepčati in močna postati. On pravi: Uboga Avstrija, kako hudo so te zadele pomote onih, ki jim je v rokah bila osoda tvoja! Dvajset let ni noben minister položil krmila iz rok, da nebi bilo škoda trpelo njegovo ime in pa blagor Avstrije!“

V prvi vrsti, ko govori o narodih, navaja Nemce, kterih je 6 milijonov in $\frac{9}{10}$ v Cislajtanijski; ktere imenuje jedro, okoli kterega so se vsi drugi narodi Avstrije kristalično vlegli, jih pa razdeluje v 4 vrste, to je take, ki so bolj ali manj Avstrijanci, ali bolj ali manj Nemci, prijatelji ali nasprotniki Prusije. Nemce zlo povzdiguje, očita pa njim tudi odkritosrčno, da s svojim jezikom silo delajo drugim narodom. Fischhof pravi: v tujem jeziku moreš sicer narod podučevati, s tujim jezikom omikati pa ga ne moreš; omika cvete samo na podlagi maternega jezika, ona se izcvete iz prirojenega genija vsakega naroda, ako mu znanstva njegova povekšate v tujem jeziku, ponižate mu njegov značaj in poterete mu njegov naroden duh, ali morebiti mislite, da iz potrlih narodov boste napravili krepko državo? Nikoli! Slovane ženete v naročje panslavizma.

Potem govori dr. Fischhof o Slovanih sploh, kterih je največ v Avstriji. Celo cesarstvo ima med 34 milijoni in pol, blizo 16 milijonov Slovanov; v Cislajtanijski stoji nasproti

$\frac{6}{10}$ milijonom Nemcem $11\frac{1}{4}$ milijonov Slovanov; samo na Tirolskem, Voralbergschem, Solnograšchem in gornjem Avstrijskem ni nobenega Slovana, po vseh drugih deželah Avstrijskih pa so, in sicer jih je v Galiciji, Česki, Moravski, Kranjski, Istriji, na Goriškem in v Gradiški, na Tržaškem in v Dalmaciji več, kakor vsakega drugega naroda. In vendar so jih tlačili Nemci in Italijani, ker so raztreseni po cesarstvu in ločeni drug od drugega, ker govoré različna narečja, ker niso vsi ene vere itd. Da je večina Slovanov zaostala v omiki, tega večidel niso oni sami krivi. Zmagani po drugih narodih so jim ti vsilili svoje postave, svoj jezik v šolah in uradih, in ta sila tujega jezika še je huje pritiskala na nje, kakor politična stiska, kajti vsiljeno gospodstvo poniža narod, vsiljen jezik pa ga celo demoralizira. (Dalje prih.)

Gospodarske stvari.

Gospodarska dela meseca januarja.

V hiši in dvoru. Rajtinga preteklega leta se mora sklenoti. Po mrzlih dnevih se mlati detelino in laneno seme, k gnoju se naj prav obilno navozi prsti, da se gnoj lahko celo leto z njo pokriva; v kleti se naj prebere krompir, zrne se naj premeče, korenje v kleti pregleda; umetne stvari za gnoj, post. gips, apno, pepel, gvano, kostena moka, kalinske soli se naj priskrbijo.

V pivnici. Vino se pretaka, rdeče vino in gošča preša.

V hlevu. Hlevi morajo biti zadosti topli, stelja obilna, če je lep dan, naj se hlevi okoli poldne prevetrio in živina v dvor spusti, da se malo prehodi; če je velik mraz, se gnoj ne sme mnogokrat izmetavati, in če bi zato nastal velik smrad v hlevu, se mora po hlevu malo gipsa potresti; živina se mora marljivo snažiti in se jej mora dobro pokladati. Paziti na zimsko ojagnenje.

Na vrtu. Parniki (tope grede) se delajo in gnoj se navozi.

V sadovnjaku. Drevesa se naj pognojijo, iztrebijo in skorja osnaži, gosenična gnjezda se morajo pobrati, špalirna drevesa, prtilikovci in živi ploti obrezati, zlahne vejice narezati, kolje za drevesa priskrbeti in po večerih povlesa splesti, s kterimi se drevesa h kolecem privezujejo.

V vinogradih. Gnoj voziti v vinograde in ga tam na določena mesta raznositi, kolje priskrbeti in pripraviti.

V hmelniku. Gnoja, posebno pa mešanice navoziti, kolje spraviti in pripraviti.

Na polju in travnikih. Mora se posebno skrbeti za gnoj; blata, peska in laporja se mora na take njive navoziti, ktere imajo pretežno prst. Če ni zmaznjeno, se lahko orje; snežni zameti se naj razkopljejo, voda iz njiv odpelje, struge na travnikih se naj iztrebijo, grmovje izkoplje.

Pri ulnjaku. Skrbeti za mir, dobro paziti, da ne dojdejo miši v ulnjak, panje varovati proti mrazu, če je vendar solnce toplo, se morajo panji pokriti, da buče ne izletijo.

Pri ribniku. Če je ribnik zmrazjen, se mora led na večih krajih presekat, da se ribe ne zadušijo; paziti, da se ribe ne nabadajo.

V logu. Jesenovo seme, smrekove in hojine češarke pobirati, drevesa za potrebno rabo in za drva posekati, in če je dovolj snega, je po snežni poti iz bregov doli spravljati; ograje oskrbeti, štorovino izkopati.

Lov. Zajce in lesice streljati, klajo za zverjad potrositi, kune in dibure loviti.

Umni sadjorejec.

Predgovor.

Kdo se ne razveseli, kadar zagleda lepo po vrstah vsajeno sadno drevje, ktero olepšuje našo zemljo, vrte, sadunosnike, dvorišča, steze in kraje. Ali se ne vsedemo radi pod senčnato sadno drevo, kadar se nam iz obraza pot cedi, da si oddahnemo in se ohladimo; pod kterim se tudi nedolžni otročiči igrajo, skakljajo in radujejo! Slovenci, niste li vajeni o poletnih časih pod košato jablano ali hruško svoje južine povžiti!

Kaj hočem pa še govoriti od dobička, katerega nam donša sadno drevje s svojim sadjem, ki nam daje hladivno, zdravo jed, tako surovo, kakor posušeno; ter stori po suhih krajih posajeno, da tudi trave več nakosimo, ker roso in vlago pospešuje. Še več. Sadjoreja povzdiguje posameznih lastnikov in cele dežele blagostan, ker je dostikrat močna bramba zoper lakoto, kadar drugega živeža primanjkuje. Zakaj večkrat se primeri, da so poljski pridelki slabi, sadje pa obilno donese, ker drevje ne vseha zavolj silne suše, marveč še sladkeje dozori. K temu še sadje, bodi si surovo, kuhano ali posušeno, jabelčnik ali hruškovec za pijačo ali jesih, ki se tudi iz gujlega sadja delati da, in živina ga rada je, je vsakemu gospodarstvu velik dobiček. Koliko pa še le denarja vrže posestniku prodano sadje, naj bo že suho ali surovo, ker se lahko v kraje nosi ali po železnici na prodaj pošilja. Kmetu pogosto eno samo črešnjevo drevo dajco plača. Tako mi je znan neki izvrsten sadjorejec, ki je leta 1866, 100 štrtinjakov kosmačev in drugih jabelk v začetku po 10 gld. poznej pa celo za 15 do 20 gl. štertink jabelk prodajal in nad tisoč gold. brez velikega truda potegol.

Po mojem mnenju naj se toraj noben ženin poprej ne poroči, dokler ni saj 7 jablan ali hrušek vsadil, in nobena nevesta naj ne da svoje deviške roke ženinu, dokler ni prepričana, da umi sadjorejo. Tako bodo otroci, ko so 7 ali 10 let stari, že imeli redovito sadno drevje, sence in nekaj sadja.

Sadunosnemu drevesu zadostuje prostor od 2 do 4 štrjaskih sežnjev. Vemo pa, da drevesce več let potrebuje, ne katero celo 10 let, preden rodi, zato ga je treba v vsakem dostojnem času saditi, da še sami njegov sad pokušamo in uživamo, kar neverjetno sadjorejca razveseli. Vendar gre zapomniti, da vsikdar le taka drevesa pomnožujemo, ktera žlahni, imenitni in jako okusni sad rodijo; zakaj taka drevesa so več vrednosti na vse strani, obdelovanja in oskrbovanja pa tudi večega ne potrebujejo, kakor najslabejše lesnike ali divjaki. Pusto, trdomечно, nežlahno sadje daje zares dobro pijačo, in se dalj časa da hraniti, kakor tepke, drobnice, lesnike itd., memo žlahnega sadja; to da, če pomislimo ogromni večji hasek prav žlahnega sadja, se bomo brž tega poprijeli in držali, a unega pa pri gozdih rasti pustili.

V ta namen sem po izvrstnem sadjorejcu Lukas-u za naše okolščine „Umnega sadjorejca“ spisal, in se razun tega še drugih domačih in tujih spisateljev o ti zadevi držal, ter po lastnih skušnjah dodal, kar se mi je v korist Slovincem potrebnega dozdevalo.

Poskusite vse, veli sv. Pavel; kar je dobrega, se poprimite.

Pri Negovi 20. junija 1868.

Fr. Jančar,

1. Sadno drevje sploh ali v obče.

Sadno drevje zato imenujemo, ker od njega sadje dobimo. Sadjoreja pa je izrejanje, sajenje, žlahnjenje ali cepljenje, oskrbovanje in raba sadja. Sadje je toraj pri reji takih dreves poglavitna reč; inace pa tudi nektera drevesa, kakor: oreh, črešnja, sliva ali češplja, kostanj itd., razun sadja še koristni in imenitni les imajo, ki nam dobiček s tem povrh dajo, ako umno sadjorejo oskrbujemo; zakaj tudi les se dá dražje izrediti. Naše sadje je divje, domače, ptuje, požlahnjeno in nepožlahnjeno.

Vse sadje je bilo poprej divje, ker so sadna drevesa rastla, kakor so htela in ker so zamogla, brez človeškega oskrbovanja, ter so se pomnoževala po semenu: peškah ali koščicah, katerega je deloma veter raznašal, deloma ga pa tudi ptice po raznih krajih raztrosile, kakor se to vidi in najde še sedaj po gozdih dovolj, na primer: divje hruške ali hostne hruške, katerim drobnice pravimo. Ravno tako so gozdna jabelka ali lesnike, črešnje ali tičnice, divje grozdje ali vinika; dalje lešniki, orehi, kostanji. Po tem ostrožnice, in trnolice, ki po mejah rastejo in črno, višnjevo grozdjice dajo v dobro žganje. Kopinje rodi sladke kopinsčnice. Černice po hribih rastejo, se surove zobljejo in tudi sušijo. Malinja ima rudeče maline, so dobre za jesti, za jesih ali kis narejati, pa tudi malinovec dajo. Dren zgodaj cvete rumeno, ima rudeče kisle zrnje, da dober drenovec; les, drenovina pa je čverst in zategel. Brinje ali borovje da zdravo zrnje za žvekanje, ostro iglovje in les za kadilo; iz zrnja se zdravilno žganje kuha, pa tudi drage brinjeveke za pečenko redi.

Vse to je razne dobrote, raznega okusa, slaja in prida: sadje je divje, drevje in grmiči divjaki, ki jih pustimo rasti brez posebnega oskrbovanja še dan današnji.

Kadar in kdor je pa ljudstvo svobodno postalo, in stanovito zemljo v lastnino dobilo, so lastniki zemljišč jeli izbirati iz divjih plemen sadnje drevesa, katero je po gozdih ali samo ali med drugimi rastlo s prijetnim in koristnim sadjem, in jih vsadili na svojo zemljo, pomnožili in oskrbovali, s tem pa ne le boljši ampak tudi velikoveč sadja pridelovali, zakaj dostikrat se že na tak načen ne samo saduje drevo, tenveč tudi sadje zboljša, če se iz slabe zemlje v dobro presadi, na primer: Sliva, oreh, kostanj, črešnja itd. In to je bilo, in še je sedaj naše domače sadje. (Dalje prih.)

Gospodarsko oznanilo.

Janez Škofic, župnik Suhorski v okrajni Metliški, ima tudi to leto še nekoliko semen svilnih črvičev na prodaj po 4 gld. lot. Poslal je mešičke v preiskavo v Gorico in Ljubljano, ter so jih tu in tam za seme pripravne spoznali. Kdor semena želi, naj se pismeno pri njem oglasi.

Dopisi.

Iz Maribora. Na Silvestrovo zvečer je bila v tukajšnji čitalnici prav obiskana in lepa veselica. Mladi diletanti muzike so napravili celi „koncert“ in godli prav izvrstno razne slovanske pesmi in sploh slovansko muziko; reči moramo, da smo se res čudili, kako krasno so ti mladi godci izvršili svojo težko nalogo. — Le tako naprej, draga mladina, treba je, da napredujemo v vsem, kar naj bolj mogoče. Med muziko so se slišali lepi „govori“ in „deklamacije“. — Šaljiva tombola je bila tudi prav izvrstno osnovana in dobrovoljni, prav šaljivi pa tudi lepi dari so razveselili celo društvo. Tombole doneski so namenjeni za Janežičev spominek, in nabralo se je v ta namen više 11 gold. — Po tomboli je bila veselica, ki je trajala prek polnoči.

Iz slovenske Bistrice. V naši „Čitalnici“ bo v nedeljo 9. januarja zvečer „beseda“ z govorom, petjem in tombolo. Odbor.

Iz Zavrč. Dragi „Slov. Gospodar!“ V 51. številki III. tečaja sem čital zanimive in resnične nauke o raznih stvarih, o mnogovrstnih strojih (mašinah), s katerimi si človek delo zlajša in pridelke zboljša; dalje, da po časnikih mnogo izve, kar bi sicer ne mogel izvedeti, in kar mu zna mnogokrat prav koristiti, posebno pri gospodarstvu. O, da bi bilo prav mnogo, mnogo mojih misel! — bi se jih gotovo veliko naročilo „Slov. Gospodarja“ iz moje okolice, ali žalibog, mnogim se smilijo denarji, ktere bi morali izdati za časnike, ne smilijo se jim vendar, če jih v krēmi zaigrajo ali zapijejo, kjer si še pri izgubi denarja tudi življenje kratijo in si tako za svoje lastne denarje rani grob kopajo.

Predragi rojaki! da bi si le nekoliko premislili, koliko hvalečnosti smo dolžni našim rodoljubnim pisateljem, ki se neprenehljivo trudijo za narodne koristi in za nam po Bogu in pravi pripadajoče pravice! Ker si tedaj oni toliko prizadevajo, bi naša dolžnost tim vekša biti morala, da se tudi mi zdramimo in se začnemo politično gibati in tako nje po mogočnosti podpirati, ker eden ne opravi nič, dva tudi malo, le vsi skup moremo nekaj opraviti, in podpiraje drug drugega, si pomagati do boljšega. Prvo naše delovanje pa naj bo, da začnemo segati v vekšem številu po časnikih in sicer že to leto, ker le po marljivem branju in učenju moremo kakor je rečeno, do boljšega dospeti.

Tudi jaz siromaški vrhovčan (gornjak) nisem tako obispan s penezi, kakor mi nekteri očitajo, in če izdam neke goldinarčke za časnike, si jih spet drugod prihranim, kjer ni tako neobhodna potreba, kakor tukaj, ker sem popolnoma prepričan, da mi časniki desetkrat več koristijo, kakor me stanejo. Če bi se mogel celo po časniških nasvetih ravhati, t. j. gospodarstvo voditi, se nebi nikoli sramoval posnemati česke kmete, ki za plugom gredé časnike berejo. Posnemajmo tedaj predrage naše brate Čehe, in naše delavne rodoljube, da si tako po mogočnosti tudi mi pomagamo do boljšega stanja. Z Bogom!

Vrhovec, kmet.